

Elise Lujala

KOTIKASVATUKSEN TUKEMINEN – YHTEISKUNNAN ETU

"Kasvatus on aina ja ensi sijassa vanhempain velvollisuus ja tehtävä" ja "koti ja perhe on lapsen luonnollisin kasvatuspaikka" kirjoitti Kerkkonen vuonna 1903. Kasvatustieteilijöihin ja etenkin Pestalozziin tukeutuen hän perustellee väittämiään kolmella näkökannalla. Kasvatuksen onnistumisen suhteen koti tarjoaa enemmän ja parempia edellytyksiä, kuin mikään muu kasvuympäristö, sillä perhe muodostaa yhteyden, jossa kaikki kuuluvat yhteen eikä tekoja ohjaa 'kitsas omanvoiton pyyntö'. Toisena kodin ansiona on perheen päämiehen vaikutusvalta, mikä selkeästi ohjaa kaikkien toimintaa ja edistää samalla myös uskonnollisen tunteen kehittymistä varsinkin hurskaissa perheissä. Kolmantena etuna on se, että perhepiiri tarjoaa kasvattajalle parhaan tilaisuuden seurata jatkuvasti kasvavan lapsen kehitystä ja ohjata sitä tarvittaessa¹

Edellä esitetyn kotikasvatuksen kuvauksen aikaan kansakoulu oli jo yleistymässä ja Kerkkosenkin mielestä se tuli antamaan maassamme alimman vaaditun kansansivistyksen, kunhan kansakouluja vain saatiin riittävästi rakennetuksi. Kotikasvatukselle asetetut vaatimukset olivat koulutoimen kehittymisen myötä muuntumassa. Elinkeinorakenteen muutokset johtivat elinolosuhteiden aikaisempaa mittavampaan erilaistumiseen, minkä myötä lisääntyi asuinympäristön vaikutus lasten kasvatusta muokkaavana tekijänä. Lukemaan oppimisessa ja kristillisen kasvatuksen alkeiden omaksumisessa tulivat kansakoulut perheiden avuksi, mutta uusi haaste oli se, että erityisesti kaupungeissa ja teollisuuspaikkakunnilla tarvitsivat kodit entistä enemmän tukea lasten turvallisten kasvuolojen taakajana ja osa-aikaisena kotikasvatusvastuun jakajana. Tukitoimien antaminen miellettiin kehittyneen yhteiskunnan tavoitteita edistäväksi tehtäväksi. Kerkkosen mukaan 'nousevan polven kasvatuksen' avulla saattoi yhteiskunta saada hyödyllisiä kansalaisia, valtion tuli valvoa kotoista kasvatustyötä ja asettaa tarkoitusta varten julkisia laitoksia sekä vaatia kansalaisia käyttämään niitä².

1900-luvun alkaessa voitiin kodin kasvatustehtävää tarkastella aiemman kirkon kasvatuserinteen velvoitteiden pohjalta ja tulevaan kehitykseen liittyen arvioida sitä, kuinka yhteiskunnan muutokset enenevästi asettivat vaatimuksia lasten perushyvinvoinnin turvaamisen jakamiseen kodin ja sen ulkopuolisten kasvattajatahojen kesken. Lisäksi oman kotikasvatusta

korvaavan huolenpidon tarpeessa ovat aina olleet ne lapset, jotka ovat joutuneet elämään poikkeuksellisen huonoissa kotiolosuhteissa, sairaina tai orpoina yhtä hyvin kuin lapsuudestaan lähtien kodin ulkopuolelta elantonsa ansaiten.

Kotikasvatuksen tukeminen yhdistysten ja yksityisten asiana

Monen muun julkiseksi toiminnaksi kehittyneen toiminnan tavoin alkoi kotikasvatuksen tukeminenkin maassamme vapaaehtoisena auttamistyönä. Jo 1800-luvun alkuvuosikymmeninä sanotaan maamme sivistyneistön heränneen kansalliseen ja sosiaaliseen työhön. Osaltaan se oli yksityisten henkilöiden tekemää hyväntekeväisyystyötä, mutta toisaalta se sai järjestyneempiäkin muotoja. Keräämiensä varojen turvin yhdistykset huolehtivat auttamistehtävästään ja kotien tueksi tulevan kasvatuksen sekä huolenpidon antamisesta omien tarkoituseriensä mukaisesti. Laajaksi yhteiskunnan organisoimaksi filantropian muodoksi valittiin joissakin maamme kaupungeissa Elberfelt-järjestelmä, jossa julkisen hallinnon vastuualueeseen kuulunut vähäosaisten huolto toteutettiin piirijoen mukaisesti ja kullakin alueella käytännön auttamisvastuu oli jaettu hyväosaisten kansalaisten tehtäväksi.

Lasten kasvatuksen kohdalla hyväntekeväisyytenä tehty yhdistystoiminta muodostui merkittäväksi. Jo 1830-luvulla yhdeksi ajan ilmiöksi lasten kasvatuksen ja opetuksen alueella tulivat yläluokkaan kuuluneiden naisten yhteistyömuodot, joiden avulla huolehdittiin turvattomien lasten kasvatustyöstä. Laajemmin toiminta yleistyi eri kaupungeissa seuraavalla vuosikymmenellä, jolloin naiset alkoivat perustaa ns. rouvasväenyhdistyksiä ja tekivät siten köyhiä ja orpoja lapsia auttavaa opetus- ja lastenkotityötä. Järjestöjen ylläpitämä toiminta tuli korvaamaan puuttuvaa kodin turvaa ja sen antamatta jäänyttä kasvatusta. 1800-luvun puolivälissä näitä yhdistyksiä oli toiminnassa ainakin kymmenessä maamme kaupungissa. Ensimmäisen rouvasväen yhdistykseksi nimetyn seuran perusti Fredrika Runeberg Porvooseen ja pian vastaavaa toimintaa aloitettiin myös Kuopiossa, Kokkolassa, Helsingissä ja Kristiinankaupungissa. Samalla vuosikymmenellä toiminta laajeni vielä Turkuun, Poriin, Haminaan, Vaasaan ja Ouluun.

Naisten toiminnan kautta pyrki kotien sivistystasoon vaikuttamaan myös vuonna 1899 Lucina Hagmanin aloitteesta perustettu yhdistys. Sen toiminta haluttiin aloittaa nimellä Sivistystä kodeille, mutta kun senaatti

ei hyväksynyt yhdistyksen sääntöesitystä, muokattiin toimintaperiaatteita ja lähetettiin uusi ehdotus nimellä Martta-Yhdistys. Sen turvin saatettiin kesällä 1900 aloittaa valistustoiminta, joka asiamiesten matkojen ja uusien yhdistysten perustamisen myötä levisi nopeasti varsinkin Etelä-Suomen alueella. Vastaavasti maininnan arvoinen on Kotikasvatusyhdistys, joka perustettiin vuonna 1907. Sen tavoitteena oli kehittää ja tehostaa kristillisessä ja siveellisessä hengessä kodeissa annettua lasten kasvatusta samoin kuin vanhempien ja opettajien välistä yhteistoimintaa. Tapahtumien, kasvatuspäivien, erilaisten esitelmä- ja keskustelutilaisuuksien sekä julkaisu-toiminnan avulla se pyrki edistämään päämääräänsä.

Tässä kotikasvatusteeman tarkastelussa on järjestöjen toiminnan arvostettavuudesta huolimatta tavoitteena nostaa esille yhteiskunnan osuus ja tarkastella erityisesti vuosien 1860–1936 välistä ajanjaksoa, jolloin kotikasvatuksen tukemisen muodot on sisällytetty yhteiskuntamme hallintoon liittyvään lainsäädäntöön. Autonomian ajan Suomessa kotikasvatus sisälsi paitsi hoidon ja kaikinpuolisen kasvatuksen myös ns. akateemisten taitojen alkeiden opettamisen. Tämän lukemisen, kirjoittamisen ja laskemisen perusteiden opettamisen antajaksi kehittyi monipuolinen eri toimijoiden joukko, johon kuuluvista erilaisista toimintamuodoista käytettiin varsin vaihtelevia nimityksiä.

Luettelon omaisesti voi todeta, että 1800-luvun lopulla alkeisopetuksen antajina mainitaan esimerkiksi alkukoulut, lastenkoulut, kotikoulut, tehtaankoulut, työkoulut, pikkulastenkoulut, valmistavat koulut. Niitä saattoivat toimitilat ja opettajan kustantaen ylläpitää niin teollisuuslaitosten patruunat kuin maatilojen isännät. Useilla paikkakunnilla puhutaan myös yhdistelmästä pikkulastenkoulu ja lastentarha. Tällöin vanhemmilla oli kotiopettajan palkkaamisen tavoin mahdollisuus maksaa lastensa opetuksen aiheuttamat kustannukset. Koulujen ylläpitäminen oli yksityishenkilöiden tulonlähde, ja opetus tapahtui yleensä Uno Cygnaeuksen tunnetuksi tekemän Friedrich Fröbelin kasvatusfilosofian mukaisesti. 1800-luvun loppupuolella pikkulastenkoulun ja lastentarhan yhdistelmiä oli toiminnassa ainakin Helsingissä, Tammisaarella sekä Sortavalassa ja se levisi myös Porvooseen, Turkuun ja Lappeenrantaan. Oulusakin näyttää olleen samaan aikaan lehti-ilmoitusten mukaan kaksi tällaisen opetuksen antamiseen halukasta neitiä.

Kirkko ja kunnat jakavat kotikasvatuksen tukitoimien vastuun

Koti on ollut perheen suojattu yksityisalue, mutta kotikasvatusta määrittelevät velvoitteet säädettiin kodin ulkopuolella järjestetyn kasvatus- ja opetustoiminnan avulla. Perinteisesti kirkko oli vastannut kotien rinnalla lukutaidon sekä varhaisimman kristillisen opetuksen antamisesta. 1800-luvun puolivälin jälkeen tulivat maassamme määrääviksi Venäjän keisarin antamat Suomen suuriruhtinaskuntaa koskevat säädökset. Kasvatusta ja koulutointa ohjasi laajimmin vuonna 1866 annettu kansakouluasetus sekä kolme vuotta myöhemmin säädetty uusi kirkkolaki. Säädösten voimaantulo merkitsi maaseutu- ja kaupunkioloissa asuvien kansalaisten kasvatus- ja opetusolosuhteiden erilaistumista sekä osittain uutta vastuun jakoa kirkon ja kuntien välillä.

Toukokuun 11. päivänä vuonna 1866 annettu 'Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinanmaassa' määritteli ne edellytykset, joita koulunkäynnin aloittamiselle tuolloin asetettiin. Samalla mainittiin myös ne perusvaatimukset, jotka kotikasvatuksella tuli saavuttaa. Perhepiirissä tai holhoojan toimesta saatu kasvatus ja opetus oli siten ensisijaista. Mikäli vanhemmat eivät voineet itse vastata lastensa kasvatuksesta tuli asetuksen mukaan huolehtia, että nämä lapset saavat kansakouluopetusta. Pykälässä 102 kirjoitetun tekstin mukaan

"...pitää semmoista huolta pitää kansakoulu-opetuksesta, ja niin monta ja niin laveita kansakouluja asettaa ja ylläpitää, että kaikki ne lapset, jotka eivät kotonansa tahti muissa kouluissa saa samanvertaista tahti laveampaa opetusta, tulevat kahdeksannesta ikävuodesta alkaen ja aina neljänteentoista vuoteensa asti sillä muotoa opetetuiksi, kuin tässä alempana liikenmin säädetään."

Kaupungin kansakoulun koko saattoi suuresti vaihdella, ja nuorimpia koululaisia varten voitiin perustaa ns. alhaisempi koulu, jossa lasten ikä vaihteli kuudesta ikävuodesta aina kymmeneen vuoteen asti. Alhaisemmissa kouluissa voitiin tyttöjä ja poikia kouluttaa yhdessä. 'Opinaineita' olivat asetuksen mukaan uskon-oppi, äidinkielen lukeminen ja kirjoittaminen, luvunlasku ja muoto-oppi, kuvaanto, laulu ja voimistelu. Kaupunkilaislasten opetuksen sisältö oli siis huomattavan monipuolista, mutta ongelmallanteisiinkin varauduttiin, sillä asetuksen pykälässä 110 määrättiin:

"Laiminhyödyistä vanhempain lasten opetuksesta pitää erikseen huolta pidettämän."

Näin haluttiin jälleen erityisesti korostaa poikkeustilanteissa elävien lasten kasvatuksen tärkeyttä ja vastuun ottamista vanhempien tehtävistä silloin, kun he eivät itse siitä pysty vastaamaan.

Maaseudulla kodin kasvatusvastuun jakajana ja tukijana toimi kansakouluasetuksen määrittelyn mukaan edelleen pääsääntöisesti kirkko. Kotien ja koulujen välinen kasvatusvastuun jako oli määritelty selkeästi pykälässä 114:

”Ensimmäinen opetus oikein lukemaan ja ymmärtämään äidinkieltä sekä kristinopinaitaidossa pitää, niin kuin tähänkin asti, etupäässä oleman kodin velvollisuutena; kuitenkin on kirkollisten kuntain siitä huolta pitäminen, että kaikki ne lapset, jotka syystä tai toisesta, eivät voi kodissaan tulla näissä opinkappaleissa tyydyttävästi neuvotuiksi, saavat semmoista opetusta kiintonaisissa tai kiertävissä kouluissa.”

Kyseisiä kouluja kutsutaan yhteisellä nimityksellä ”lastenkoulu”, ja niissä tuli opettaa myös kirjoittamaan, lukua laskemaan ja niissä tuli myös harjoittaa laulua. Näin lastenkoulusta saatu oppi muodostui laajemmaksi, kuin mitä olivat kotikasvatukselle asetetut velvoitteet.

Kotoa tai kotikasvatuksen tukena olleesta lastenkoulusta saadun perustietämyksen jälkeen lapset pääsivät siirtymään varsinaiseen kansakouluun sen alhaisempaan osastoon, minne sisäänpääsy edellytti tiettyjen taitojen hallintaa. Asetuksen 139. pykälän mukaan:

”Pojan tai tytön, joka koulun alhaisempaan luokkaan tai osastoon otettavaksi ilmoitetaan, pitää oleman kymmenen ikävuotensa täyttäneen, mutta ei yli kahdennentoista vuoden, osaaman puhtaasti sisältä lukea ja niin paljon taitaman kristillisyyden-oppia, kuin sitä kodissa tai lastenkoulussa oppia pitää.”

Lyhyesti voidaan todeta, että koulu oli avoinna niin pojille kuin tytöillekin ja aloittamisikä oli 10 - 12 vuotta. Lisäksi edellytettiin sisältä lukemisen taitoa ja kristinopin alkeiden tietämystä. Jos näitä oppeja ei voitu kotoa saada, saattoivat apuna olla erilaiset lastenkoulut. Kuten edellä siteerattu asetusteksti ilmaisee, saattoivat lastenkoulut olla kiertäviä tai kiinteästi tiettyyn paikkaan sijoittuvia. Niiden opettajakunta vaihteli lukutaitoisesta lapsesta eri tavoin koulutettuihin opettajiin. Taidoiltaan ja tietämykseltään saattoi koulun aloittavien lastenkin joukko olla kovin eritasoisista riippuen kotikasvatuksesta tai sen tukena olleen kasvatuksen ja opetuksen toteutumistavasta ja -tasosta.

Toisena määrittelypohjana 1800-luvun lopun kotikasvatukselle toimi kirkkolaki. Joulukuun 6. päivänä vuonna 1869 keisari Aleksanteri Toisen

antama 'Kirkkolaki Suomen suuriruhtinaanmaan evankelisluterilaiselle kirkolle' asetti 43. pykälän mukaan vanhemmat ja holhoojat vastuullisiksi lastensa ja holhottaviensa kasvatuksesta. Holhoojiin rinnastettiin myös ne mestarit ja isännät, joilla oli lapsia palveluksessaan. Lakiteksti toisti siis kansakouluasetuksen määrittelyn mukaisesti kotien ensisijaisen kasvatusvastuun kansakouluun vaadittavien taitojen saavuttamisesta.

"Vanhempain ja holhoojain tulee kasvattaa lapsensa ja holhottavansa kristillisesti ja antaa tai hankkia heille tarpeellista evankelis-luterilaisen opin opetusta. Mestarit ja isännät, jotka ovat ottaneet toisten lapsia oppiin, palvelukseen tai muuten kotiinsa, pitäkööt samoin kuin vanhemmat huolta lasten kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta. Seurakunnan papiston on tätä valvominen."

Lapsille tuli antaa tai hankkia tarpeellinen kristillisen opin alkeisopetus, ja valvontavastuu oli kirkkoherralla. Hänen tehtäväkseen annettiin huomauttaa lukukinkereillä tai muussa sopivassa tilaisuudessa, jos seitsemän vuotta täyttänyt lapsi ei ollut saanut tarvittavaa opetusta. Edelleen kirkkoherra oli vastuullinen valvomaan, että seurakunnassa oli tarjolla lukutaidon ja kristinopinopetusta, mikäli vanhemmat olivat kykenemättömiä opetustyöhön tai lapset muutoin joutuivat jäämään vaille opetusta.

Kirkon maaseudulla toteuttama alkuopetus ei yleisesti ottaen muodostunut yhtä monipuoliseksi kuin kaupunkien opetussisällöt. Opetustavoitteet tähtäsivät ensisijaisesti seurakuntatyön tarpeiden mukaisesti rippikoulun suorittamiseen. Ns. alkukoulujen ylläpitämistä koskevat määräykset olivat puutteellisia, mistä seurasi käytännön ongelmia. Keskustelua käytiin yleisesti alkukoulun opettajien koulutuksen kehittämisestä, kouluille tulevista avustuksista, toteutusmuotojen hajanaisuudesta sekä pysyvästi sijoitettujen ja kiertokouluina toimineiden alkukoulujen toimintaedellytysten eriarvoisuudesta. Erityisen suurena ongelmana pidettiin vuoden mittaisen koulutuksen saaneiden opettajien palkkauksen alhaisuutta. Tätä nöyryytyksiin johtavaa ongelmaa kuvattiin mm. seuraavasti:

*"Opettajan täytyy ottaa vastaan armopaloja, joita hyväntahtoiset talolliset ja lasten vanhemmat antavat, tietäessään, ettei opettajan palkka riitä. Mutta se täytyy jokaisen myöntää, että sellainen on alentavaista, häpeällistä, sillä eikä jokainen kunnan ihminen mieluummin maksa ylöspidostaan ja elä itsenäisesti kuin ottaa ilmaiseksi ja on siitä kaikkialla kiitollisuuden velassa."*³

Alkukoulujen opettajat mainitsevat ongelmana 'kahden herran' eli kirkon ja yhteiskunnan palvelemisen. Alkukoulujen toimintaan liittyneet on-

gelmat osoittavat, kuinka kaupunkien ja maaseudun kotien lapset saattoivat joutua kovinkin eriarvoiseen asemaan, ellei maalaiskunnasta löytynyt vapaaehtoista innokkuutta kansakoulun perustamiseen. Siitäkin huolimatta eroja aiheutui opettajien taitavuuden, varallisuuserojen ja toimintaolosuhteiden erilaisuuden vuoksi. Maamme suuriruhtinasvaiheen viimeisinä kuu-kausina pitämässään kokouksessa alkukoulun opettajien esityksenä olikin oppivelvollisuuslain aikaansaaminen. Lain säätäminen vuonna 1921 poisti kotikasvatuksen alkuopetusvelvollisuudet ja loi mahdollisuudet aikaisempaa yhtenäisemmän kansanopetusjärjestelmän toteutumiseksi.

Kotikasvatuksen tukeminen saa uuden painotuksen

1900-luvun alussa alettiin entistä enemmän kiinnittää julkista huomiota ns. vähäosaisten perheiden lasten kasvatuksen puutteellisuuteen. Ongelma tuli esille erityisesti silloin, kun perheen vähävaraisuuden vuoksi molempien vanhempien tuli käydä työssä tai kun äidit yksin joutuivat vastaamaan perheensä toimeentulosta. Huomiota kiinnitettiin mm. siihen, että äidit eivät huolten ja suuren työtaakkaansa vuoksi enää jaksaneet tai ehtineet huolehtia lastensa hyvinvoinnista ja kasvatuksesta. Lapset olivat usein joko vanhempien sisarusten tai erittäin iäkkäiden, muuhun työhön kykenemättömien vanhusten hoidossa. Puutetta oli kasvatuksen lisäksi ravinnosta, terveydestä huolehtimisesta ja muusta perushyvinvoinnista.

Kun kotikasvatuksen laaja-alaisen tuen tarpeen koettiin 1900-luvun alkaessa muuttuvan filantrooppisesta auttamistehtävästä yhteiskunnan vastuulla olevaksi toiminnaksi, sille haluttiin myös toimintaa määrittelevä ja ohjaava lakisääteinen perusta. Koulutoimen ylläpidossa kiinnitettiin johdonmukaisesti huomiota puutteellisissa kasvuoloissa elävien lasten auttamiseen. Vuonna 1905 valmistuneessa komiteamietinnössä, 'Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi', oli ongelmallisimmiksi havaittu lasten kasvuympäristöt "tehdaspaikoissa, etukaupungeissa ja kaupunkien ulkosyriillä".⁴ Lasten kasvuolosuhteiden parantamiseksi pyrittiin aikaansaamaan lastensuojelulaki, jonka turvin suomalaisten lasten perusturvaa voitaisiin kohentaa kasvatukselliset tavoitteet huomioon ottaen. Valmistunut mietintö ei kuitenkaan johtanut vielä tuolloin lainsäädäntötoimiin.

Neljä vuotta myöhemmin käsiteltiin valtiopäivillä ehdotusta, jonka mukaan lasten kasvatuksen ja opetuksen ongelmatilanteita voitaisiin hoitaa kansanlastentarhojen toimintaa tukemalla. Valtionapumenettelyä

puoltavassa lausunnossaan korosti sivistysvaliokunta Saksassa, Englannissa, Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa ja Japanissa saatuja hyviä kokemuksia. Valiokunnan mukaan valtion kannalta tulisi huomioida seuraavaa:

”Kasvatusopin kannalta on sen perusajatus, hennoimmassa iässään olevain lasten henkisten kykyjen herättäminen ja kehittämien taidokkaasti lasten ikäkautteen sovelletun havainto-opetuksen kautta vaikutuksiltaan epäilemättä sangen terveellinen, samoin kuin myös lasten toimintakyvyn vaurastuttaminen erilaisten leikkien ja askareiden kautta. Saavaithan lapset täten niin henkisesti kuin ruumiillisesti oivallisen esivalmistuksen varsinaiseen koulunkäyntiin.”⁵

Lisäksi lausunnossa mainittiin yhteiskunnallisena perusteluna varattomien kansanluokkien saama apu kasvatushuolten helpottumiseen. Valtiopäiviltä myönteisen päätöksen myötä eteenpäin lähtenyt esitys 'ei saavuttanut hallitsijan hyväksymistä'. Parin vuoden päästä asiaan palattiin, ja aiemmin tehdyn päätöksen mukainen esitys otettiin uudelleen käsiteltäväksi vuoden 1911 valtiopäivillä. Siitä seurasi asteittain tapahtunut valtion-apujärjestelmän kehittyminen. Ensimmäiset valtionapupäätöksen mukaiset määrärahat saatiin vuoden 1913 tulo- ja menoarvion myötä jaettaviksi.

Maamme itsenäistymisen jälkeen ryhdyttiin uudelleen valmistelemaan ns. suojelukasvatuksen lainsäädäntöä. Asetetun komitean puheenjohtajan toimi kouluhallituksen lastensuojeluosaston päällikkö Adolf von Bonsdorff, joka oli aktiivisesti mukana kansainvälisessä lastensuojelualan yhteistyössä ja oli myös perehtynyt eri maissa toteutettuihin lasten kasvuolosuhteiden parantamistoimiin. Tätä asiantuntemusta samoin kuin muiden asiantuntijoiden kokemusta hyödynnettiin monipuolisesti työryhmän työskentelyssä. Perusteellisesta työstä huolimatta vuonna 1922 valtioneuvostolle jätetty komitean mietintö ei edelleenkään johtanut ehdotettujen lainsäädäntötoimien toteutumiseen. Tällöin Bonsdorff näki aiheelliseksi todeta, että lasten asema Suomessa ei täyttänyt eurooppalaiselle sivistysvaltiolle asetettavaa tasoa. Meillä eivät myöskään uutta lainsäädäntöä valmistelleiden mielestä toteutuneet ne lasten kasvuun liittyvät perusvaatimukset, joita Kansainliiton yleisistunnossa vuonna 1924 hyväksytyt lapsen oikeuksia käsittelevä ns. Geneven julistus sisälsi.

1920-luvulla edistyi kotikasvatusta tukevien toimenpiteiden edistämiseen liittyen vain lastentarhoja koskevan valtioapukäytännön vahvistaminen pysyvällä lainsäädännöllä. Lakialoitteen esittelijänä toimi apulaissosiaaliministeri Miina Sillanpää, joka oletti, että jo vuonna 1909 ensi kerran

eduskunnassa hyväksytyn periaatepäätöksen muuttaminen pysyväksi lain-säädännöksi ei herättäisi laajaa keskustelua. Toisin kuitenkin kävi. Vastakain olivat eri puolueiden näkökannat, maaseutuympäristöjen ja kaupunkimaisen asumisen liittyneiden erilaisten kasvuolosuhteiden korostaminen, varakkaan väestön ja työläisten erojen vertailu lasten kasvatuksen toteuttamisessa, kasvatustavoitteen kantamisen pohdinnat mukaan lukien epäilyt siitä, että vanhemmat voisivat luovuttaa lapsensa hoidettavaksi ja saada siten aikaa omaan huvitteluun. Voimakkaasti oli esillä myös lastentarhatyön pedagogiset kasvatustavoitteet, ja niiden ohessa tuotiin kaikissa lakiehdotuksen käsittelyvaiheissa myös esille lastentarhoja koskevan ohjauksen ja hallinnon siirtäminen takaisin kouluhallituksen tehtäväksi.

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansanlastentarhain valtioavusta sisälsi ajatuksen tulevan kehityksen turvaamisesta, mutta myöskin arvion korjaavien toimien tarpeellisuudesta.

*"Näyttää sen takia maamme pienten lasten suojelemisen, huoltamisen ja kasvattamisen kannalta katsoen tärkeältä, että lastentarhoille voitaisiin lain nojalla taata riittävä valtioapu. Tämän lisäksi tulee sekin huomioonotettava seikka, että vain siten että valtioavun saamiseksi on tarkkaan noudatettava erityistä valtioavunsaamis- ja käyttämisehtoja järjestävää asetusta, voidaan vaatia ja saada lastentarhoissa nykyään olevia puutteellisuksia korjatuksi."*⁶

Päätös lain hyväksymisestä tehtiin kolmannessa käsittelyssä vuoden 1927 valtiopäivillä lokakuun 11. päivänä. Valtioavun perusteiksi tuli pätevien opettajien palkkaaminen, lasten hoidon ja kasvatuksen kannalta välttämättömät tarvikkeet ja toimitilat sekä lastentarhassa annetun hoidon ja kasvatuksen maksuttomuus. Lain soveltamista oli määrä valvoa ohjesäännön hyväksymisen, ilmoitusvelvollisuuden sekä toiminnan valvonnan avulla. Taa-jaan asuttujen alueiden ja maaseudun lastentarhojen perusedellytykset erosivat toisistaan vain lapsiryhmien vähimmäissuuruuksien suhteen.⁷

Lastentarhojen asema ennaltaehkäisevän kasvatustoimintana määrittyi vasta yhdeksän vuotta valtioapulainsäädännön säätämisen jälkeen annetussa lastensuojelulaissa. Uusi työ ongelmatilanteissa elävien lasten auttamiseen tähtäävän lainsäädännön aikaansaamiseksi oli aloitettu jo vuonna 1929, jolloin toisille valtiopäiville annettu hallituksen esitys alkoi vetoomuksella:

"Eduskunta on jo kolmekymmentä vuotta sitten lausunut käsityksensä, että yhteiskunnan puolelta olisi sen lisäksi mitä köyhäinhoitolainsäädännön nojalla tehdään, ryhdyttävä toimiin kasvavan polven eräiden ryhmien hyväksi, jotka es-tyäkseen joutumasta haitallisten vaikutusten alalisiksi tarvitsevat sen ohella ja sen lisäksi, mitä koti ja koulu voivat antaa, yhteiskunnan puolelta apua ja suojelua".

Erityisen tärkeänä lain perusteluissa mainittiin lasten kotikasvatusta tukeva toiminta, mitä varten tulee perustaa tarkoitusta vastaavia toimintamuotoja. Yleisimpänä ongelmana tuotiin esille ne vanhempien työssäkäynnistä aiheutuvat tilanteet, joissa vanhemmat eivät voineet itse lapsiaan hoitaa ja jolloin 'koulukaan ei pidä heitä huostassaan'.⁸

Edelleenkin lastensuojelulain käsittely oli eduskunnassa monivaiheinen ja pitkittyi usean vuoden mittaiseksi. Tammikuussa vuonna 1936 hyväksytty laki toi selkeästi omana kokonaisuutenaan esille kotikasvatuksen tukemisen. Lain toinen luku oli otsikoitus 'Lasten kotikasvatuksen tukeminen', ja sen kaksi pykälää määrittelivät kuntien velvollisuuksia tämän ns. ennalta ehkäisevän toiminnan toteuttamisessa. Kunnan tehtävän oli 'tarpeen mukaan' järjestää neuvontaa ja ryhtyä tarpeellisiin toimiin esiintyvien epäkoh- tien ehkäisemiseksi ja poistamiseksi. Konkreettisina toimina mainittiin:

*"Kunnan on tarpeen mukaan joko itse perustettava ja ylläpidettävä kotikasva- tusta tukevia ja täydentäviä laitoksia sekä ryhdyttävä muihin sitä tarkoittaviin toimenpiteisiin tai avustettava sellaisia yksityisten järjestöjen tai henkilöiden pe- rustamia laitoksia tai järjestämää toimintaa, joiden katsotaan vastaavan sanot- tua tarkoitusta."*⁹

Lain tarkoittamina laitoksina ja toimintana oli mainittu mm. lastentarhat, seimet, päiväkodit, kesäsiirtolat ja kerhot. Ongelmana lain hengen käy- tännön toteutumisessa pidettiin sitä, että säädökset jättivät tarveharkin- nan kokonaan kuntien omaan päätösvaltaan. Säädösten tulkinvarai- suus merkitsi useissa kunnissa sitä, että tähän kotikasvatusta tukevaan toi- mintaan ei osoitettu määrärahoja lainkaan tai päätösten tuoma tuki jäi niin pieneksi, että vain ongelmallisimmissa tilanteissa olevia koteja voitiin auttaa, jolloin laaja-alaisemman ennalta ehkäisevän toiminnan tavoite jäi useissa kunnissa saavuttamatta.

Tuen tarpeen ja vastuun jakamisen vuoropuhelua

Maamme kasvatusta- ja opetusjärjestelmän muutosten yhteydessä on toistuvasti nostettu erityiseksi keskustelujen aiheeksi kotien ja yhteiskunnan välinen kasvatusvastuun jakaminen. Lasten kasvattaminen on toisaalta vanhempien oikeus ja toisaalta taas kodin velvollisuus. Tuen saaminen on kansalaisten oikeus ja tuen antaminen yhteiskunnan velvollisuus. On myös nostettu esiin keskustelua siitä, missä määrin yhteiskunnalla on velvollisuutta ottaa vastuuta itselleen ja missä määrin vanhemmilla tulee olla mahdollisuuksia päättää oman kasvatusvastuunsa jakamisesta yhteiskunnan kanssa. Laajimmillaan on yhteiskunnan väliintulon pelätty 'höllentävän kotikasvatusta', vanhempien halua kasvatusvastuun ottamiseen ja siten vanhemmille kuuluvan oikeuden siirtymistä yhteiskunnan tehtäväksi.

Vanhat laki- ja ohjetekstit sisältävät ajatuksen kotikasvatuksen tukemisesta ja siihen liittyvän vastuun jakamisesta. Kotikasvatuksen sisällöllä on eri merkitys ja erilainen painotus 1800-luvun loppupuolen ja 1900-luvun alun eri vuosikymmeninä. Kotien tukena kasvatustehtävissä toimivat kirkko, erilaiset vapaaehtoiset auttajat, kunnat yhteiskunnan luoman lainsäädännön pohjalta, kouluhallitus kasvatusta ja opetustyöstä vastaavana keskusvirastona sekä ajanjaksojen muuttumisesta huolimatta koko ajan julkisen yhteiskunnan ratkaisujen rinnalle syntyneet kasvatuksen edistämistä varten perustetut yhdistykset.

Pääsääntöisesti tuen luonne on erityisesti 1900-luvun aikana muuttunut filantrooppisesta auttamistehtävästä yhteiskunnan vastuulla olevaksi toiminnaksi, joka on saanut tasaisin aikaväleihin muuttuvan, mutta lakisääteisenä pysyvän perustan. Siihen pohjaa jatkuva keskustelu erilaisten valintavaihtoehtojen mahdollisuuksista sekä yhteiskunnan varojen riittävyydestä ja kustannusten jakamisesta, joka voisi olla kiinteämmin yhteydessä kotikasvatuksen tukemisen arvostamiseen sekä varhaisen kasvatuksen ja oppimisen perustavaa laatua olevaan merkitykseen.

Viitteet

- ¹ Kerkkonen K. 1903. 8. Kaarlo Kerkkonen oli teologi, filosofian maisteri, kansanopiston johtaja ja myöhemmin koulutoimen ylläpidon tarkastaja.
- ² Kerkkonen K. 1903. 8-9.
- ³ Alkukoulun työmaalta. 1918, 25-26.
- ⁴ Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. 1905, 130.
- ⁵ Valtiopäivät 1909. Anomusmietintö 17.
- ⁶ Valtiopäivät 1926. Asiakirjat kolmas osa. N:o 103. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kansanlastentarhain valtioavusta.
- ⁷ Laki 296/1927.
- ⁸ Valtiopäivät 1929. Asiakirjat ensimmäinen ja toinen osa. N:o 20. Hallituksen esitys Eduskunnalle lastensuojelulaiksi.
- ⁹ Laki 52/1936, § 6-7.

Lähteet:

- Alkukoulun työmaalta. Suomen kahdeksas yleinen alkukoulunopettajain ja -harrastajain kokous Kotkassa 5.-8. p. kesäk. 1917. 1918. Helsinki.
- Ehdotus suojelukasvatuksen järjestämiseksi. 1905. Komiteamietintö I. Helsinki.
- Kansakoulun käsikirja. Suomen kansakoulutointa koskevien asetusten ja määräysten kokoelma, ynnä aineistoja. 1900. G. F. Lönnbeck (toim.). G. W. Edlund. Helsinki.
- KERKKONEN K. 1903. Lasten Kasvatuksesta niiden yhdeksänä ensi ikävuotena. Oulun Kirjapaino-Osakeyhtiön kirjapaino. Oulu.
- Laki lastentarhain valtioavusta II. II. 1927/296.
- Lastensuojelulaki 17. I. 1936/52 sekä lastensuojeluasetus 8.5.1936/203.
- Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkolaki vuodelta 1869 sekä siihen vahvistetut muutokset aina 8 päivään maaliskuuta 1920. 1921. Y. Loimiranta (julk.). Werner Söderström Osakeyhtiö. Porvoo.
- Toiset valtiopäivät 1909. Asiakirjat, viides osa. 1910. Helsinki.
- Toiset valtiopäivät 1929. Asiakirjat, ensimmäinen ja toinen osa. 1930. Helsinki.
- Valtiopäivät 1926. Asiakirjat, kolmas osa. 1927. Helsinki.